

BUGUNGI KUNDA IJTIMOYIY TARMOQLARNING YOSHLAR ONGIGA T`ASIRI

Kurbanova Dilasal Inomjon qizi

“Alfraganus university” Pedagogika fakul’teti, Psixologiya (soha mutaxassisleri) yo‘nalishi 2-bosqich talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqolada ijtimoiy tarmoqlar inson ongiga qanday ta’sir qilishi, ijtimoiy tarmoqning foydalari va zararlari xaqida yoritilgan. Bugungi kundagi turli ko‘rinishdagi axborot vositalarining nozik jihatlarini har bir ongli kishi anglab yetishi lozimligi haqida ma’lumotlar berilgan.

Kalit so‘zlar: ijtimoiy tarmoq, internet qaramligi, g‘oyaviy-mafkuraviy ta’sir, odob-axloq.

Ma’lumki Kepios raqamli konsalting firmasi tomonidan o‘tkazilgan tadqiqotga ko‘ra, qariyb besh milliard odam yoki dunyo aholisining 60 foizdan sal ortig‘i ijtimoiy tarmoqlardan faol foydalanuvchi hisoblanadi. Unda qayd etilishicha, 2022-yildan buyon ijtimoiy tarmoq foydalanuvchilari soni 3,7 foizga oshgan va butun internet auditoriyasi soniga (5,19 milliard kishi) yaqinlashgan. Odamlarning ijtimoiy tarmoqlarda o‘tkazadigan vaqti ham oshib, kuniga o‘rtacha 2 soat 26 daqiqani tashkil qildi.

Shu sababli ham oxirgi yillarda ijtimoiy tarmoqlar fuqarolik jamiyatining an’anaviy shakllarini nafaqat o‘zgartiryapti, balki yaqin kelajakdagi yangicha ko‘rinishini o‘zida namoyon qilmoqda. Aslida ijtimoiy tarmoqlarning asosiy vazifasi dastlab tashkil etilgan paytlarda odamlarga uzoqdagi tanishi bilan aloqa qilish, ular o‘rtasida o‘zaro onlayn muloqotni yo‘lga qo‘yish edi. Biroq bugun ularning funksiyalari tobora kengayib bormoqda.

Eng avvalo, yoshlar ongiga va ma’naviyatiga ta’sir ko‘rsatishning qudratli axborot-siyosiy vositasiga aylanmoqda. Ushbu maqolada ilgari surilgan mavzuning dolzarbligi hozirgi kunda qarama-qarshilik mavjudligidan kelib chiqadi. Ya’ni, bir tomondan, zamonaviy yosh insonni ijtimoiy tarmoqlarsiz tasavvur qilishning iloji yo‘q, boshqa tomondan, ta’sirni kuzatib borish qiyin ijtimoiy tarmoqlar yoshlarni shakllantirish, ma’naviy va axloqiy fazilatlarini tarbiyalash bor. Shu jihatdan, bugungi kunda axborot texnologiyalari inson faoliyatining barcha sohalariga tatbiq etilmoqda. Yoshlar, ayniqsa, Internetda himoyasizdir. Jahon tarmog‘ida doimiy ishtirok etish, otanalar nazorati yo‘qligi, bolalarning axborot madaniyatini bilmaslik ko‘pincha o‘spirinlarning Internetga qaram bo‘lishiga olib kelishi mumkin

XXI asrda zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, xususan, internetning hayotimizdagi o‘rni va ahamiyati shiddat bilan oshib bormoqda. Albatta,

internet orqali dunyoning istalgan nuqtasi bilan tezkor aloqa o'rnatish, zudlik bilan zarur axborot va ma'lumotlarni olish, bilim va ma'rifatni oshirishda uning beqiyos o'rni va ahamiyati bor. Shuningdek, Internetning paydo bo'lishi bilan hayotning juda ko'p sohalarda, jumladan, kundalik maishiy xizmatlardan tortib, biznes va menejment, yuridik vakonsullik xizmatlari va xatto davlat boshqaruvigacha birin-ketin virtual dunyoga ko'cha boshladi. Mutaxassislarning fikricha, zamonaviy jamiyatda ijtimoiy tarmoqlardan foydalanishning asosiy ustunligi muloqot erkinligi hisoblanadi. Darhaqiqat, bugun ijtimoiy, madaniy, iqtisodiy va siyosiy barcha-barcha sohalarda global tarmoqning cheksiz-chegarasiz imkoniyatlarini hisobga olmaslik, undan ma'lum maqsadlar yo'lida foydalanmaslik, ta'bir joiz bo'lsa, zamondan orqada qolish, deganidir. Bu masala bevosita yoshlar faoliyati va ma'naviyatiga ham daxldor. Xo'sh, ijtimoiy tarmoqlar nima? U yoshlar tafakkuri va faoliyatiga hamda yoshlar ma'naviyatiga qanday ta'sir qiladi? Vikipediya saytida ta'kidlanishicha, ijtimoiy tarmoq «muloqot qilish, tanishish, qiziqishlari o'xshash yoki oflayn aloqada bo'lgan odamlar o'rtasida ijtimoiy aloqalarni yaratish, shuningdek ko'ngil ochish (musiqa, filmlar) va ish uchun ishlatiladigan onlayn platforma»dir? bugungi kunda ijtimoiy tarmoqlardan foydalanishning eng asosiy sababi – do'stlar va oila bilan doimiy aloqada bo'lish istagidir. "Bo'sh vaqt o'rnini to'ldirish" tushunchasi esa ikkinchi o'rinni qayd etib, ushbu argument ijtimoiy tarmoqlarda "cheksiz lenta" mexanizmining katta ko'lamda rivojlanishiga sabab bo'lmoqda.

Platformalar vaqti-vaqti bilan buning aksini da'vo qilgan bo'lsa-da, har kuni millionlab insonlar har kuni tarmoqlarga yangiliklar o'qish uchun tashrif buyurishadi.

Yoshlar asosan ijtimoiy tarmoqlardan ko'proq "trendlarni kuzatish" uchun foydalanishga moyil bo'lsa, katta yoshdagi foydalanuvchilar esa yangiliklar maqolalarini o'qishga ko'proq e'tibor qaratadilar.

Shuningdek, ijtimoiy tarmoq foydalanuvchilarining yarmi yoki undan ko'prog'i o'z do'stlari, oilasi yoki hayotda taniydigan odamlardan ko'ra mashhurlarni, brendlarni yoki boshqa sahifalarni kuzatishni afzal ko'rishmoqda Bugungi kunda mashhur bo'lgan ijtimoiy tarmoqlarda o'z sahifasiga ega bo'lmagan insonni topish qiyin. Ayniqsa, bu holatning yuqori darajasini yoshlar orasida ko'rish mumkin. Ma'lumotlarga qaraganda, dunyo yoshlari, jumladan mamlakatimizda o'sib kelayotgan yosh avlod asosiy vaqtining taxminan 50% foizi virtual muloqotga sarflanmoqda. Gap shundaki, ko'pchilik yoshlar o'z hayotlarini ijtimoiy tarmoqlarsiz tasavvur qila olmaydilar. Kishining ta'bini xira qiladigan jihati, ijtimoiy tarmoqlar orqali «ommaviy madaniyat» niqobi ostida yurtimizga buzuc g'oyalar, axloqsizlik, g'ayriinsoniy odatlar kirib kelmoqda. Millatning tarixi, o'tmishdagi qadriyatlarini rad etuvchi, «ommaviy madaniyat»ni targ'ib etishga undovchi mafkuraviy kurashlarning barchasi aynan ijtimoiy tarmoqlar orqali olib borilmoqda Ba'zi hamjamiyatlarga istagan kishi a'zo

bo'lishi mumkin, ba'zilar esa yopiq sanalib, unga faqat a'zoldan birining tavsiyasi bilan yoki hamjamiyat ma'muri ruxsati bilan qo'shilsa bo'ladi.

Hozirgi kunda ijtimoiy tarmoqlarning soni ko'paygandan ko'payib bormoqda, bu o'z navbatida jamiyatga katta ta'sirini berib kelmoqda. Ijtimoiy tarmoqlar shunday kuchga ega bo'ldiki uzoqdagi do'stingni yaqinlashtirib, yaqindagi do'stingni uzoqlashtirishga olib keldi. Bu o'z navbatida jamiyat a'zolari orasida sarosima va betartiblikni keltirib chiqarmoqda. Lekin ijtimoiy tarmoqlar hozirgi kunda yoshlarga keng imkoniyatlarni ham yaratib bermoqda. Jumladan, turli davlat yoshlari birbirlari bilan fikr almashib savollariga javob topishda, katta yutuqlarga erishishda ijtimoiy tarmoqlarning beqiyos yordamlari foyda berib kelmoqda. Shu sababli yoshlarning ongini va niyatini to'g'ri yo'naltira olishni o'rgatsak ijtimoiy tarmoqlardan ham kerakli natijalarni olsak bo'ladi.

Darhaqiqat, bugungi kunda hamma YouTube, Facebook, Instagram, Telegram, Twitter kabi ijtimoiy tarmoqlarni biladi, hech bo'lmaganda bittasidan foydalanadi. Ayniqsa, yoshlar bu masalada faoldir va aynan shuning o'zi muammodir. Nima uchun? Sababi bitta: ijtimoiy tarmoqlardagi ma'lumotlar har doim ham to'g'ri va obyektiv emas. Tabiiyki, uning ma'naviyatiga, ruhiyatiga, axloqiga tahdid solmaydi degan kafolatlar yo'q. Shuni tan olish kerakki, ijobiy tomonlari bilan bir qatorda uning salbiy tomonlari ham mavjud. Chunki ommaviy aloqa vositalari orqali ongni va aqlni egallash tahdidi mavjud ekan, jiddiy qo'rquv uchun asoslar mavjud. Muammoni, ayniqsa, ijtimoiy tarmoqlarda salbiy ma'lumotlar oqimining ko'payishi kuchaytirmoqda. Sababi, yoshlar o'zlarining tajribasizliklari sababli kelgan ma'lumotlarni tahlil qilish va sintez qilishga qodir emaslar. Ehtimol, yolg'on va xolis ma'lumotlar uni osonlikcha yo'ldan ozdirishi mumkin. Shu o'rinda savol tug'iladi, Nega ijtimoiy tarmoqlarda asossiz yangiliklar va g'iybat tarqatilmog'unda? Nima uchun aholi, asosan yoshlar, ularga ishonishadi? Bunda davlat organlari, muassasa va tashkilotlarning matbuot xizmatlari ham aybdor. Agar biror joyda biror narsa yuz bersa, bu jarayon haqidagi ma'lumotlar guvohlar, kuzatuvchilar tomonidan Internet orqali tarqatiladi. Aslida, bunday vaziyatlarda aynan matbuot xizmatlari ma'lumot berishlari kerak. Ular tunu kun faol ishlashlari kerak. Shunday qilib, ijtimoiy tarmoqlarning odamlar hayotiga ta'siri juda katta, ko'pchilik bu hodisaning ko'lamini to'liq anglamaydilar va axir ijtimoiy tarmoqlar allaqachon Internetdagi eng ommabop faoliyatdir.

Bugungi kunda dunyodagi eng ko'p tashrif buyuriladigan 100 ta saytdan 20 tasi ijtimoiy tarmoqlar, yana 60 tasi u yoki bu darajada ijtimoiylashmoqda. Dunyo bo'ylab kompaniyalarning 80% dan ortig'i o'z ishlarida ijtimoiy tarmoqlardan foydalanadilar. Odamlarning 78 foizga yaqini ijtimoiy tarmoqlardagi ma'lumotlarga ishonadi. Ijtimoiy tarmoqlarning yoshlar ma'naviyati va tafakkuriga ko'rsatayotgan ham ijobiy ham salbiy jihatlarni ta'kidlash lozim.

Birinchiidan, ijtimoiy tarmoqlarning yoshlar ma'naviyatini rivojlantirishga ta'sir etadigan ijobiy xususiyatlariga xayriya tadbirlari tashkil etish, yoshlarni uyushtirish, imkoniyati bor kishilarni shu ishga jalb etish, do'stlar orttirish, yoshlar o'zlarining faoliyatlariga tegishli ma'lumotlarni olish, uzatish kabilarni kiritish mumkin. Ikkinchiidan, ijtimoiy tarmoqlarning yoshlar ma'naviyatini rivojlantirishga ta'sir etadigan salbiy xususiyatlariga axloqsizlik, fahsh, buzqlikni targ'ib qiluvchi saytlar va ularning sahifalari keng yoyilgani; mish-mish, yolg'on, uydirmalar, buzg'unchi g'oyalar, soxtalashtirish, tarafkashlikning yoyilgani; e'lon qilingan ayrim maqolalarda ishonchli manbalarning yo'qligi, qaysi kitob yoki saytdan olinganligi, kim yozganligi haqida ma'lumotning yo'qligi, birovlarining haqlarini poymol etish, ularning yozgan maqolalarini o'zlashtirib olib, ma'naviy, intellektual huquqlarning buzilishi sodir bo'lishi; ushbu tarmoqlarda insoniy aloqalar zaiflashadi, yuzma-yuz ko'rishish bo'lmagani uchun o'zaro mehr kamayadi, voqelikdan uzilib qolish yuz beradi, oilaviy ahillikka salbiy ta'sir qilishi; yoshlarning ijtimoiy tarmoqlardan noto'g'ri foydalanishi vaqtning isrof bo'lishiga, keragidan ortiq foydalanish esa, unga o'rganib qolishi; maqtanchoqlikning yoyilgani, ya'ni ijtimoiy tarmoq foydalanuvchilari kiygan kiyimlari, yegan ovqatlarini o'z sahifalariga joylashtirishlari oqibatida maqtanchoqlik, barchaning e'tiborida, diqqat markazida bo'lish xohishi kuchayib, kambag'al, nochor ahvolda yashayotganlarning his-tuyg'ulari e'tiborga olinmaydigan kayfiyat yuzaga keladi. Shu bilan birga, ijtimoiy tarmoqlar quyidagi xavfli ta'sirlarga ega: internet tarmog'iga bog'lanib qolish; o'qish va bilim olishga yengiltaklik bilan munosabatda bo'lish (Internetdan tayyor dars ishlanmalari, matematik masalalar yechimlarini osongina topish hisobiga dars topshiriqlarini mustaqil bajarmaslik); jismoniy rivojlanishiga salbiy ta'sir xavfi, ya'ni bolaning faol harakatda bo'lmay, uzoq vaqt monitor ro'parasida o'tirishiga to'g'ri kelishi va boshqalar.

Albatta, ijtimoiy tarmoq manbalarida bolalarga haqiqiy hayotdagi kabi virtual olamda ham tartib-intizom qoidalari mavjudligini tushuntirib borish eng birinchi navbatdagi vazifadir. Shu bilan birga ijtimoiy tarmoqlar hozirgi kunda yoshlar tafakkuriga ijobiy ta'sir etishi bilan birga juda ko'plab yoshlarni ijtimoiy tarmoqlar vaqtini o'g'irlamoqda, internet klublarda, mobil telefonlarda yoshlar ayni o'qib ilm hosil qiladigan paytlarida vaqtlarini bekorchi o'yinlarga, axloqiy buzuvchi xarakterli, estetik jihatdan saviyasi ancha past bo'lgan foto suratlar va video fayllarni ko'rish bilan umrini xazon qilmoqda. Shunday qilib, Internetdagi ijtimoiy tarmoqlar yoshlar ma'naviyatiga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda, ya'ni shaxsiy manfaatlar yoshlar uchun ustuvor ahamiyat kasb yetadi va shu bilan birga jamiyat, ijobiy shaxslararo muloqot, hamkorlik va o'zaro yordam hamda ijtimoiy me'yorlar va asosiy umuminsoniy qadriyatlarga befarq munosabat shakllantiradi.

Albatta, yoshlarning ijtimoiy tarmoqlarda mutloq notanish shaxslar bilan tanishishga urinayotgani tashvishli xolat. Bu esa jamiyatda ilmsizlik johillikning,

axloqsizlikni tomir yoyilishiga hamda yoshlar ongi va madaniyatiga salbiy ta'sir qiladi. Bularning oldini olish uchun, yoshlarni bo'sh vaqtini mazmunli va qiziqarli tashkil etish, ta'lim muassasalarida yoshlarni o'qishdan tashqari bo'sh vaqtlarini mazmunli tashkil etish uchun sport to'garaklari, musiqa to'garaklari, fan to'garaklari davomiy tarzda va eng asosiysi yoshlarni qiziqitira oladigan darajada tashkil etish, shu bilan birga yoshlarni iqtidorlisini topish va ularni tarbiyalash zarur. Avvalo o'z farzandlarimiz uchun vaqt ajratishimiz, ular ko'proq nima bilan mashgul bo'layapti, shunga etiborimizni qaratishimiz kerak. Chunki yoshlarimiz e'tiborsizlikdan ham ijtimoiy tarmoqlarga qaram bo'lib qoladi va shu bilan birga muloqot dajasi pasayib boradi.

Shunday ekan, har birimiz ijtimoiy tarmoqlardan foydalanish madaniyatiga amal qilishimiz, o'z navbatida, uni atrofdagilarga ham o'rgatish foydadan xoli bo'lmaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. G.G`affarova A.Abdullaeva- Axbarotlashgan jamiyatga ma`naviy hayotning o'ziga his hususiyatlari. 2021 yil
2. Makhmudova, G.Jalalova O'zbekistonda islohatlar jarayonini tahlil etish va amalga oshirishning konseptual-falsafiy metodologiyasi. 2020 yil 176-bet
3. Куронов М., Қодиров А., Акрамова Ш. Ёшларда мафкуравий иммунитетни шакллантириш. – Тошкент: «Маънавият», 2018. 112- bet @www.interfax.ru